

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Kapitał społeczny - ważny element lokalnego systemu wsparcia osób z niepełnosprawnością

Author: Ilona Fajfer-Kruczek

Citation style: Fajfer-Kruczek Ilona. (2015). Kapitał społeczny - ważny element lokalnego systemu wsparcia osób z niepełnosprawnością. W: I. Fajfer-Kruczek (red.), "Osoba niepełnosprawna w środowisku lokalnym i instytucjonalnym" (S. 25-36). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Ilona Fajfer-Kruczek

Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji
ul. Bielska 62, 43-400 Cieszyn
e-mail: ilona.fajfer-kruczek@us.edu.pl

Kapitał społeczny – ważny element lokalnego systemu wsparcia osób z niepełnosprawnością

Abstrakt

W lokalnym systemie wsparcia osób z niepełnosprawnością ważne są instytucje i organizacje świadczące usługi w różnym zakresie. W gąszczu przepisów i procedur znaczącą rolę odgrywa system informacji oraz bezpośrednich relacji. Dlatego w kontekście rozważań nad lokalną siecią wsparcia instytucjonalnego niezwykle istotna jest kategoria kapitału społecznego, który jest uniikatowy w każdym obszarze administracyjnym. Prezentowane badania swoim zasięgiem obejmują powiat cieszyński, w którym wyróżniono i przeanalizowano sieć instytucji i organizacji działających na rzecz osób z niepełnosprawnością, a także metodą sondażu zebrano informacje dotyczące subiektywnej oceny ich funkcjonowania w opinii osób z niepełnosprawnością oraz profesjonalistów. Wyniki badań pozwoliły określić specyfikę kapitału społecznego.

Słowa kluczowe: kapitał społeczny, niepełnosprawność, pomoc społeczna, wsparcie społeczne.

Social capital – an important element of the local support system for the disabled

Abstract

What is important in the local system of support for the disabled are institutions and organizations which render services of various range. In the labyrinth of instructions and procedures, the system of direct relations is of key importance, especially in the face of current difficulties and problems. Therefore, in the context of local space of the network of institutional support, the cat-

egory of social capital, which is unique in every administrative area, becomes very important. The presented studies were conducted in the area of Cieszyn county, where the network of institutions and organizations for the disabled was analysed. Moreover, by means of the poll method, some information was collected concerning the subjective evaluation of functioning of the disabled in their own opinion and in the opinion of professionals working in this area. This has resulted in a description of the specificity of social capital, aimed at understanding its unique indices – not at establishing its level in such a narrow range.

Keywords: social capital, disability, social aid, social support.

Wprowadzenie

W Polsce na skutek przemian społeczno-politycznych od kilkudziesięciu lat zmienia się polityka społeczna oraz system pomocy i wsparcia dla grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Jesteśmy społeczeństwem, w którym w różnych sferach życia publicznego coraz częściej dominują zasady wolnego rynku, a przede wszystkim bilansu zysku i strat. Rachunek ekonomiczny będący wyznacznikiem działań administracji publicznej i kreowanie polityki korzyści mogą prowadzić do deficytu wspólnoty, wyrażającego się w słabnących relacjach i więziach międzyludzkich. Cechami takiego społeczeństwa są m.in. anonimowość i indywidualizm ukierunkowany na zaspokojenie wyłącznie własnych potrzeb. W takim świecie człowiek nie poczuwa się do odpowiedzialności za innych. Pozornie tylko staje się gwarantem i kowalem własnego losu, ponieważ w obliczu trudności, czynników zewnętrznych lub kryzysów życiowych bądź zdrowotnych jego osobiste bezpieczeństwo staje pod znakiem zapytania – wówczas zaczyna on weryfikować użyteczność świata poza centrum własnego, dotąd samowystarczającego ja. Mechanizmy wolnego rynku na zasadach kapitalistycznych i neoliberalnych wyznaczają prawidłowości gospodarczego oraz indywidualnego sukcesu i porażki (por. P. Żuk, 2010, s. 40–43). Realny, a zarazem optymalny model funkcjonowania proponuje Adam Rosół, nazywając go modelem indywidualistyczno-wspólnotowo-autonomicznym, czyli stanem równowagi pomiędzy zakorzenieniem we wspólnotach a indywidualną autonomią (A. Rosół, 2014, s. 20).

Globalne zmiany w większym lub mniejszym stopniu mają wpływ na społeczności lokalne, na terenie naszego kraju dosyć zróżnicowane oraz uwarunkowane geograficznie, historycznie i gospodarczo. Stanowi to o odmienności w kontekście zagrożeń i zasobów danego lokalnego terytorium. W odniesieniu do zakresu pomocy i wsparcia udzielanego osobom z niepełnosprawnością istotny staje się kapitał w różnorodnej formie. W literaturze najczęściej przyjmuje się następujące jego formy: kapitał ekonomiczny, społeczny, kulturowy i symboliczny (J.H. Turner, 1994, s. 597–598). Większe zasoby kapitału stabilizują pozycję społeczną i życiową jednostki. Przedmiotem niniejszych rozważań jest kapitał

społeczny, którego różnorodne koncepcje i ujęcia uzupełniają się wzajemnie, czasem też wykluczają (mowa tu o wiodących koncepcjach Pierre’a Bourdieu, Jamesa Colemana, Roberta D. Putnama, Alejandra Portesa), tym samym trudno jednoznacznie określić, które z wymienionych są tymi właściwymi. Przyjęto zatem eklektyczny model kapitału społecznego, wyznaczonego poprzez wskaźniki wymieniane przez przywołanych autorów (por. np. C. Trutkowski, S. Mandes, 2005; A. Rymśa, 2007; D. Moroń, 2009a). Wskaźnikami tymi są: rodzaj więzi sąsiedzkiej, udział w wyborach samorządowych, sieć instytucji wsparcia i pomocy oraz ich subiektywna ocena, ruchy oddolne w postaci organizacji pozarządowych i udział w nich osób z niepełnosprawnością.

Kapitał społeczny

Przeglądu i zestawienia różnych definicji kapitału społecznego sformułowanych w polskiej literaturze dokonała Dorota Moroń. Autorka ukazała w ten sposób zarówno zakres rozumienia i stosowania pojęcia kapitału społecznego, jak i różne nurty myślenia naukowego. Zostały one zaprezentowane w tabeli 1.

Tabela 1. Zestawienie definicji kapitału społecznego

Treści definicji kapitału społecznego w zestawieniu	Autor/dokument
1	2
„regularne i powtarzalne podtrzymywanie przez ludzi kontaktów z innymi w celu realizowania wspólnych zamierzeń, co prowadzić powinno do pozytywnych skutków zarówno dla samych jednostek, wzmocnienia więzi społecznych między nimi, jak i dla działalności instytucji” (2007, s. 28).	M. Grewiński
„zasób jednostek, którego źródłem są sieci ich powiązań, po których krążą: dobra symboliczne (informacje, wartości, idee i in.), materialne (rzeczy, pieniądze) i emocje (aprobata, szacunek, sympatia itp.). Kapitał społeczny, warunkując wzajemność i zaufanie, wpływa na gotowość podejmowania współpracy i na potencjał jej efektywności. Cechą szczególną kapitału społecznego jest to, iż pozwala on swoim dysponentom osiągać cele, które w innym przypadku nie byłyby zrealizowane w ogóle lub wymagałyby poniesienia wyższych kosztów. Tak rozumiany kapitał społeczny nie jest dobrem publicznym, tylko »klubowym«, ponieważ nie każdy ma do niego dostęp” (2007, s. 47).	T. Kaźmierczak
„sieci społeczne regulowane normami moralnymi lub zwyczajem (a nie, lub nie tylko formalnymi zasadami prawa), które wiążą jednostkę ze społeczeństwem w sposób umożliwiający jej współdziałanie z innymi dla dobra wspólnego” (2007, s. 263).	<i>Diagnoza społeczna 2007</i>
„umiejętności współdziałania i współpracy jednostek ludzkich w ramach grup społecznych, organizacji i instytucji społecznych różnego typu (nie tylko gospodarczych) dla realizacji wspólnych celów” (2005, s. 6).	H. Januszek

cd. tabeli 1

1	2
„potencjał zgromadzony w polskim społeczeństwie w postaci obowiązujących norm postępowania, zaufania i zaangażowania, które wspierając współpracę i wymianę wiedzy, przyczyniają się do wzrostu dobrostanu Polski” (2008, s. 6).	<i>Raport o kapitale intelektualnym Polski</i>
„więzi zaufania, lojalności i solidarności, znajdujące wyraz w samoorganizowaniu się i samorządności, głównie w formie dobrowolnych stowarzyszeń” (2007, s. 224).	P. Sztompka
„sieć powiązań i norm społecznych, które przyczyniają się do współdziałania osób dla poprawy indywidualnej sytuacji życiowej oraz zapobiegania i rozwiązywania problemów społecznych” (2007, s. 40).	M. Theiss

Źródło: Moroń D. (2009b), *Kapitał ludzki i społeczny. Wybrane problemy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.

Każda z wymienionych definicji odwołuje się raczej do fragmentu aniżeli do całości zagadnienia, jakim jest kapitał społeczny. Przyjęcie którejkolwiek z nich wiązałoby się z ograniczeniem lub zawężeniem orientacji poznawczych. Definicje Marii Theiss, Mirosława Grewińskiego oraz Piotra Sztompki zostały uznane za podstawę dalszych dociekań i interpretacji ze względu na aspekt indywidualny, społeczny oraz instytucjonalny analizowanego zagadnienia.

W społecznej koncepcji niepełnosprawności to właśnie instytucje, organizacje i ich sieci odgrywają ważną rolę w życiu osób z niepełnosprawnością.

Metodologia badań

Badania sondażowe prowadzone były na terenie powiatu cieszyńskiego w latach 2009–2012 (I. Fajfer-Kruczek, 2015), a w 2015 roku uzupełnione zostały analizą dokumentów demograficznych i statystycznych. Dobór grup badanych był celowy – dorosłe osoby z niepełnosprawnością oraz pracujący z nimi specjaliści, którzy w założeniu posiadają najlepszą wiedzę na temat sposobu ich codziennego funkcjonowania, problemów, trudności i zasobów. Obydwie grupy wyłoniono z mieszkańców powiatu cieszyńskiego.

Pierwsza badana grupa – dorosłe osoby z prawnym aktualnym orzeczeniem o niepełnosprawności – liczyła 103 osoby (N=100%). Ich dobór był celowy, dokonano go za pomocą techniki „kuli śnieżnej”, z uwagi na trudność w dotarciu do badanych oraz brak potrzebnych do celów badawczych spisów i statystyk określających faktyczną liczbę osób z aktualnym orzeczeniem o niepełnosprawności. Reprezentacje obu płci były podobne – 51 kobiet (49,5%), 52 mężczyzn (50,5%).

Druga badana grupa to specjaliści w liczbie 127 osób (N=100%). Ze względu na płeć grupa ta była zdecydowanie homogeniczna – 126 kobiet i tylko

1 mężczyzna. Przyjęto, że specjaliści to osoby, które posiadają odpowiednie kompetencje i zawodowo zajmują się kształceniem, rehabilitacją, wsparciem, pomocą, pracą socjalną, asystenturą, doradztwem zawodowym, terapią, wychowaniem, orzekaniem i diagnozowaniem niepełnosprawności, uogólniając: pracą z klientem niepełnosprawnym w wymienionych zakresach.

Powiat cieszyński

Jedną z jednostek samorządu terytorialnego jest powiat, który jest częścią większej struktury administracyjnej – województwa. Powiat cieszyński należy do województwa śląskiego, a jego położenie geograficzne jest specyficzne z uwagi na przebiegającą w południowej części granicę państwa z Republiką Czeską i Słowacką. W ramach powiatu cieszyńskiego wyodrębniono gminy miejskie: Cieszyn, Ustroń, Wisłę; gminy miejsko-wiejskie: Skoczów, Strumień; gminy wiejskie: Brenna, Chybie, Dębowiec, Goleszów, Hażlach, Istebna oraz Zebrzydowice.

Na mocy Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych instytucje i struktury samorządowe w obrębie powiatów zobligowane są do obowiązkowych działań na rzecz mieszkańców z niepełnosprawnością. Ważnym aspektem organizacji życia społecznego jest zobowiązanie władz samorządów gmin do podejmowania działań na rzecz społeczności lokalnej, szczególnie do organizowania pomocy w zakresie rozwiązywania problemów społecznych. Precyzyjne regulacje dotyczące zasad funkcjonowania zdecentralizowanego systemu terytorialnego zawarte zostały w Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. Wobec powyższego zgodnie z Ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz Ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej do zadań gmin wobec osób niepełnosprawnych należą zadania własne, obejmujące zwłaszcza pomoc społeczną.

Źródła wiedzy o aktualnych wydarzeniach z kraju i zagranicy

W definicji kapitału społecznego mieści się aspekt zainteresowania i poszukiwania przez członków społeczności wiedzy dotyczącej różnych dziedzin życia. Zapytano zatem osoby z niepełnosprawnością o to, z jakich źródeł najczęściej czerpią informacje o aktualnych wydarzeniach (respondenci mogli zaznaczyć kilka źródeł). Odpowiedzi pozwoliły określić podejmowaną aktywność poznawczą badanej grupy wobec otaczającej rzeczywistości i aktualności oraz wyodrębnić najczęściej wykorzystywane źródła danych. Zebrane wyniki przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Źródła informacji o aktualnych wydarzeniach wskazane przez osoby z niepełnosprawnością

Źródło informacji o wydarzeniach	% wskazań
Radio	33,8
TV	25,8
Internet	15,1
Książki	12,7
Tygodniki, miesięczniki	7,5
Prasa codzienna	4,7

Źródło: opracowanie własne

Jak obrazuje zestawienie tabelaryczne, najczęściej wskazywanym źródłem wiedzy było radio (33,8%), następnie: telewizja (25,8%), Internet (15,1%), książki (12,7%), tygodniki, miesięczniki (7,5%), najrzadziej do poznania rzeczywistości i aktualnych wydarzeń wykorzystywano prasę codzienną (4,7%). Zdecydowanie dominuje więc przekaz audiowizualny, a także Internet, co odzwierciedla ogólną tendencję w rozwoju środków masowego przekazu.

Udział w wyborach

Istotne jest również zaangażowanie osób z niepełnosprawnością w wybory powszechne. Świadomość polityczna, jak również świadomość decydowania o sprawach ważnych są podstawą stanowienia społeczeństwa obywatelskiego. Aktywność lub bierność jest wskaźnikiem tej świadomości, przede wszystkim w sprawach społeczności lokalnych, których częścią są osoby z niepełnosprawnością oraz ich rodziny (por. A. Roter, 2005, s. 25). W zaprezentowanych w tabeli 3 danych procentowy udział takich osób we wszystkich typach wyborów kształtuje się od 33% do 37,9%. Tylko jedna trzecia badanych wykazuje aktywność w decydowaniu o sprawach ważnych dla siebie i państwa.

Tabela 3. Udział osób z niepełnosprawnością w wyborach

Udział w wyborach	Wybory		
	samorządowe	parlamentarne	prezydenckie
Tak	33%	35%	37,9%
Nie	67%	65%	62,1%

Źródło: opracowanie własne

Kontakty sąsiedzkie

Kolejnym interesującym aspektem sieci powiązań w społeczności lokalnej są relacje osób z niepełnosprawnością z ich najbliższym otoczeniem – z rodziną, ale również ze środowiskiem sąsiedzkim. Z uzyskanych odpowiedzi (tabela 4) wynika, że przeważają relacje obojętne i towarzyskie, zdecydowanie mniejsza grupa badanych – 11 osób (10,9%) – utrzymuje relacje przyjacielskie, zdystansowane – 8 osób (7,9%) i wrogie – 2 osoby (2%). Wchodzenie w interakcje z osobami spoza kręgu najbliższych daje poczucie przynależności, punktu odniesienia wobec sytuacji osobistych i tych doświadczanych przez pozostałych mieszkańców, a także pozwala zdobywać informacje na temat instytucji i spraw ważnych w małych społecznościach, co składa się na kapitał społeczny. Odwołując się do przytoczonej wcześniej definicji Grewińskiego (2007), regularne i powtarzalne podtrzymywanie przez osoby pełno- i niepełnosprawne kontaktów w celu realizowania wspólnych zamierzeń prowadzi do wzmocnienia więzi społecznych. Taka aktywność własna zapobiega izolacji i wykluczeniu społecznemu, daje poczucie przynależności do społeczności lokalnej. Odnosząc się do wyników badań, prawie połowa respondentów nie czuje się wykluczona z najbliższego środowiska sąsiedzkiego. Ma to także znaczenie dla jakości życia w miejscu zamieszkania, jakości kontaktów i relacji towarzyskich, przyjacielskich i sąsiedzkich, spędzania wolnego czasu, pomocy sąsiedzkiej, poziomu zaufania. Druga połowa badanych wskazuje na doświadczenie obojętności i zdystansowania, a w skrajnych wypadkach wrogości, co może przyczyniać się już do wykluczenia. Kontakty sąsiedzkie są efektem działań obydwu stron, toteż nie można zakładać, że wina za niepożądane sytuacje leży tylko po stronie osób pełnosprawnych lub tylko po stronie osób z niepełnosprawnością.

Tabela 4. Rodzaj relacji sąsiedzkich osób z niepełnosprawnością

Rodzaj relacji sąsiedzkich	% wskazań
Obojętne	42,6
Towarzyskie	36,6
Przyjacielskie	10,9
Zdystansowane	7,9
Wrogie	2,0

Źródło: opracowanie własne

Instytucje

W życiu społecznym ważną kwestię stanowią kontakty z instytucjami i organizacjami rządowymi i pozarządowymi. Załatwianie spraw urzędowych i objętych specjalną procedurą regulującą życie społeczne w różnych sferach jest wpisane w obowiązki i prawa obywatelskie, w wielu przypadkach nieuniknione. Respondentów zapytano o to, jak oceniają przygotowanie niektórych instytucji publicznych (i nie tylko) do obsługi klienta z niepełnosprawnością. Wyboru można było dokonać spośród listy instytucji i poprzez słowną ocenę ich pracy: źle, dostatecznie, dobrze, bardzo dobrze. Założono również, że respondenci mogli nie korzystać z usług danej instytucji, dlatego przygotowano odpowiedź: „nie korzystam/nie mam zdania”. Tabela 5 zawiera zestawienie ocen wskazanych

Tabela 5. Subiektywna ocena funkcjonowania instytucji w powiecie cieszyńskim przez osoby z niepełnosprawnością

Instytucja	% wskazań źle	% wskazań dostatecznie	% wskazań dobrze	% wskazań bardzo dobrze	% wskazań nie korzystam/nie mam zdania
Zakład Ubezpieczeń Społecznych	1	12,6	77,7	6,8	1,9
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	4	3	75,3	10,9	6,9
Ośrodek Pomocy Społecznej	23,5	26,5	11,8	5,9	32,4
Powiatowy Urząd Pracy	1	2,9	17,6	3,9	74,5
Starostwo Powiatowe	3,9	5,9	10,8	7,8	71,6
Urząd Miasta/Urząd Gminy	18,4	27,2	11,7	6,8	35,9
Ośrodek zdrowia	15,5	45,6	20,4	8,7	9,7
Służby porządkowe	1	11,9	9,9	2	75,2
Dom kultury	0	10,8	33,3	3,9	52
Biblioteka	0	2	28,7	12,9	56,4

Źródło: opracowanie własne

instytucji. Opinie osób z niepełnosprawnością wynikają bezpośrednio z ich doświadczenia. Doświadczenie to ma wymiar zarówno poznawczy – obsługi klienta, jak i emocjonalny i dotyczy informacji, czy ankietowanemu udzielono pomocy lub świadczone inną usługę zgodnie z jego oczekiwaniami. Najwięcej opinii oceniających dotyczyło Zakładu Ubezpieczeń Społecznych,

Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie, ośrodków opieki zdrowotnej, najmniej – porządkowych służb mundurowych i Powiatowego Urzędu Pracy w Cieszynie. Część odpowiedzi potwierdzała brak opinii o instytucjach lub niekorzystanie z ich usług – 41,7%, ogólnie 29,7% odpowiedzi zawierało dobrą ocenę instytucji, 14,9% odpowiedzi stanowiło ocenę dostateczną, a oceny bardzo dobra (7%) i zła (6,8%) były prawie na tym samym poziomie wskazań.

Problemy, z jakimi borykają się osoby z niepełnosprawnością, dotyczące chociażby dostępu do wybranych obszarów usług publicznych i komercyjnych, a także różnych płaszczyzn aktywności w środowisku lokalnym, w badaniach sygnalizowane były zazwyczaj przez nie same. Z punktu widzenia problematyki pracy ciekawa jest opinia profesjonalistów, którzy z jednej strony starają się wspierać osoby niepełnosprawne, z drugiej sami biorą udział w dyskusjach na temat tego, kto i w jaki sposób powinien rozwiązywać skutecznie te problemy. Ludzie ci powinni mieć dużą wiedzę na temat możliwości decyzyjnych i zakresu zadań danych instytucji, dlatego zapytano ich o to, jakie są działania i reakcje na problemy osób niepełnosprawnych w różnych instytucjach regionu i samych osób niepełnosprawnych (tabela 6). Założono następujące kategorie działań: rozwiązywanie, podejmowanie, marginalizowanie, ignorowanie.

Tabela 6. Ocena działań władz i organizacji na terenie powiatu cieszyńskiego przez profesjonalistów (w procentach)

Ocena działań realizowanych przez instytucje	Władze samorządowe	Organizacje pozarządowe	Organizacje kościelne	Osoby niepełnosprawne	Inne: rodziny osób niepełnosprawnych, organizacje oświatowe
Rozwiązywanie	30	80	30	54	17
Podejmowanie	52	60	68	32	8
Marginalizowanie	64	4	23	2	3
Ignorowanie	43	3	10	0	1

Źródło: opracowanie własne

Najbardziej marginalizującym organem są władze samorządowe – aż 64% specjalistów wskazuje właśnie na takie zachowanie; wysoki odsetek, bo aż 23%, wskazuje na organizacje kościelne, co jest wynikiem zastanawiającym. Czyżby profesjonaliści mieli większe oczekiwania wobec organizacji wyznaniowych na terenie powiatu cieszyńskiego? Czy odnajdują w nich niewykorzystany potencjał w sferze wsparcia? Być może w środowisku lokalnym obserwują inny wymiar ich misji niż te, o których myśli się potocznie.

Organizacje pozarządowe

Na terenie powiatu cieszyńskiego funkcjonują aż 563 organizacje różnego typu; według badań własnych i przyjętych kryteriów 68 z nich ukierunkowuje swe działania na rzecz osób niepełnosprawnych. Stanowi to ok. 11% wszystkich organizacji działających i mających siedzibę na terenie powiatu w 2011 roku. Zdecydowanie najwięcej organizacji skupiających się wokół tematyki niepełnosprawności jest w gminie Cieszyn (29), w gminie Skoczów (10) i w gminie Ustroń (8). W pozostałych gminach funkcjonuje przynajmniej jedno stowarzyszenie tego typu. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że zakres oddziaływania tych organizacji może obejmować tylko grupę, może też być szerszy: lokalny, regionalny, ogólnopolski, międzynarodowy. Zaprezentowane dane wskazują na bardzo wysoki potencjał kapitału ludzkiego i społecznego w kwestii trwałych i luźnych więzi ogniskujących w NGO. Ich duża liczba i różnorodność sprzyja aktywności osób niepełnosprawnych w tym sektorze. Prawie jedna trzecia badanych potwierdza przynależność do tego typu form działalności pozarządowej (tabela 7). Jest to duży odsetek wszystkich badanych. Jeśli wskaźnikiem wykluczenia jest bierność dotycząca udziału w organizacjach społecznych lub brak dostępu do nich, ewentualnie ich brak, to należy zauważyć, że w powiecie cieszyńskim ten ostatni wskaźnik nie występuje.

Tabela 7. Udział osób z niepełnosprawnością w NGO

Udział w NGO	% wskazań
Tak	31,6
Nie	68,4

Źródło: opracowanie własne

Dla wyznaczników kapitału ważne są również wiedza i umiejętność współdziałania, a także ocena otaczającej rzeczywistości. Organizacje pozarządowe w ocenie 66% badanych profesjonalistów funkcjonują dobrze na rzecz osób niepełnosprawnych, 8% ocenia te działania bardzo dobrze, 13% – dostatecznie, 8% nie ma zdania, a zdecydowana mniejszość (5%) źle ocenia ich funkcjonowanie. Opinie są zatem zróżnicowane, ale większość badanych uważa, że organizacje pozarządowe spełniają swe funkcje w zakresie zadań statutowych wobec osób niepełnosprawnych.

Należy zwrócić uwagę na współpracę dotyczącą realizowania wspólnych dla społeczności i organizacji samorządu terytorialnego zadań i celów, które według badań CLSO mają charakter: wsparcia finansowego (największej liczby dotacji w latach 2005–2008 udzielił Urząd Miejski w Cieszynie oraz Starostwo Powiatowe – tylko w 2008 roku przyznano 530 dotacji na realizację projektów); pomocy niefinansowej w postaci wsparcia merytorycznego, informacyjnego i promo-

cyjnego (np. na stronach internetowych); wsparcia technicznego (np. udostępnianie obiektów, organizacja szkoleń); współpracy (zlecanie zadań własnych w obrębie np. pomocy społecznej) (*Diagnoza kondycji społeczeństwa obywatelskiego w powiecie cieszyńskim. Raport 2009*, s. 35–38). Taka kooperacja przyczynia się do integracji społeczeństwa obywatelskiego, zwłaszcza przez włączanie trzeciego sektora, a nie jego odseparowanie od innych – uwalnia się w ten sposób potencjał tkwiący w społecznościach lokalnych (por. J. Boczoń, 1998, s. 103).

Podsumowanie

Potencjał inicjatyw przeciw wykluczeniu społecznemu osób niepełnosprawnych ocenia się na badanym obszarze jako wysoki, co ma swój wyraz w pozytywnym kapitale społecznym, działającym na rzecz wspólnych interesów lokalnych. Jest to szczególnie ważne, ponieważ wyniki badań oraz refleksje politologów, socjologów i pedagogów społecznych wskazują, że kondycja społeczeństwa obywatelskiego opartego na kapitale społecznym jest słaba, co dotyczy również rozwoju organizacji pozarządowych i aktywności lokalnej jednostek (por. K. Marzec-Holka, 2009, s. 102–107). Ponadto należy zwrócić uwagę na dwa zakresy obserwowanego kapitału społecznego, zgodnie z koncepcją Putnama: kapitał spajający, który stanowi baza organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych (podstawą tej bazy jest kapitał ludzki – co ważne: osoby niepełnosprawne i pełnosprawne); oraz kapitał pomostowy, składający się z systemu wzajemnych relacji, sieci instytucji samorządowych i ogólnopolskich oraz organizacji pozarządowych, a także klientów niepełnosprawnych. Tworzą one luźne więzi, ale dają podstawę zaufania społecznego do społeczności lokalnej i szerzej – instytucji. Ocenia się, że kapitał spajający jest bardzo mocno ugruntowany w specyfice pogranicza i ma większe znaczenie dla integracji społecznej osób niepełnosprawnych w powiecie cieszyńskim, natomiast kapitał pomostowy umożliwia tworzenie realnych narzędzi radzenia sobie z wykluczeniem społecznym.

Z uwagi na ograniczone ramy artykułu zaprezentowane zostały najbardziej istotne kwestie dotyczące kapitału społecznego w świetle rozważań nad sytuacją osób niepełnosprawnych w środowisku lokalnym; szerzej badania omówiono i zaprezentowano w analizie wykluczenia społecznego osób z niepełnosprawnością na badanym terenie (I. Fajfer-Kruczek, 2015). Monitorowanie tych zasobów jest ważne, aby właściwie kształtować lokalną politykę społeczną, działania normalizacyjne i aktywizacyjne wobec osób z niepełnosprawnością i ich rodzin. Istotne jest również dostrzeganie różnorodności uwarunkowań w środowiskach lokalnych – mimo globalnych tendencji mechanizmy zachowań niejednokrotnie mocno zakorzenione są w mentalnych i społeczno-kulturowych wzorcach.

Bibliografia

- Błądowski P., Buchowicz I., Kubicki P. (2009), *Niepełnosprawność* [w:] J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa.
- Boczoń J. (1998), *Możliwości współpracy sektora pozarządowego z sektorem publicznym* [w:] M. Załuska, J. Boczoń (red.), *Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim*, Oficyna Wydawnicza „Śląsk”, Katowice.
- Chodkowska M. (2012), *Socjopedagogiczne wymiary dystansu społecznego* [w:] M. Chodkowska, S. Byra (red.), *Dystans społeczny w teorii i praktyce pedagogicznej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Diagnoza kondycji społeczeństwa obywatelskiego w powiecie cieszyńskim. Raport 2009*, Cieszyńskie Laboratorium Społeczeństwa Obywatelskiego, Cieszyn.
- Fajfer-Kruczek I. (2015), *Wykluczenie społeczne osób niepełnosprawnych w środowisku lokalnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Grewiński M. (2007), *O idei i podmiotach gospodarki społecznej*, „Biuletyn Informacyjny Wiadomości Społeczne”, nr 2.
- Growiec K. (2011), *Kapitał społeczny. Geneza i społeczne konsekwencje*, Wydawnictwo SWPS ACADEMIKA, Warszawa.
- Lewicki J. (2013), *Kapitał ludzki jako czynnik rozwoju lokalnego*, AT Wydawnictwo, Kraków.
- Marzec-Holka K. (2009), *Kapitał społeczny jako predyktor konstruowania rzeczywistości w środowisku lokalnym* [w:] K. Marzec-Holka (red.), *Kapitał społeczny a nierówności, kumulacja i redystrybucja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.
- Moroń D. (2009a), *Aktywność w trzecim sektorze jako jeden z wymiarów kapitału społecznego* [w:] D. Moroń (red.): *Kapitał ludzki i społeczny. Wybrane problemy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Moroń D. (2009b), *Kapitał społeczny – próba definicji* [w:] D. Moroń (red.): *Kapitał ludzki i społeczny. Wybrane problemy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Moroń D., red. (2009), *Kapitał ludzki i społeczny. Wybrane problemy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Rosół A. (2014), *Model organizacji życia zbiorowego a więzi wspólnotowe* [w:] J. Grotowska-Leder (red.), *Więzi społeczne w perspektywie procesów inkluzji i wykluczenia społecznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Roter A. (2005), *Globalne przyczyny marginalizacji – wybrane konteksty* [w:] A. Nowak (red.), *Wybrane społeczno-socjalne aspekty marginalizacji*, Wydawnictwo Wyższej Śląskiej Szkoły Zarządzania im. gen. J. Ziętka, Katowice.
- Rymsza A. (2007), *Klasyczne koncepcje kapitału społecznego* [w:] T. Kaźmierczak, M. Rymsza (red.), *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Trutkowski C., Mandes S. (2005), *Kapitał społeczny w małych miastach*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Turner J.H. (1994), *Socjologia. Koncepcje i ich zastosowanie*, przeł. E. Różalska, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Dz.U. 1997 r., nr 123, poz. 776.
- Żuk P. (2010), *Realne podziały i pozorne wspólnoty* [w:] P. Żuk (red.), *Podziały klasowe i nierówności społeczne. Refleksje socjologiczne po dwóch dekadach realnego kapitalizmu w Polsce*, Oficyna Naukowa, Warszawa.